

Mustafa Kemal, mandacılığı savunan Bekir Sami Bey'in mektubuna gerekçeli olarak yanıt verdi

'Amerika'nın çıkarı nedir?'

MANDACILIK

VE MANDACILAR

Dr. Alev Coşkun

3

Bekir Sami Bey'in gönderdiği telgraf

Bekir Sami Bey, ilk günlerde Mustafa Kemal'e katılan yurtsever bir Kuva-yı Milliyecidir. (Özgeçmişine aşağıda yerildi)

Erzurum Kongresi sürerken Amasya'ya geldi. Amasya'da bulunan 5. Fırka Kafkas Komutanı Arif Bey'le görüşti. Albay Arif Bey 25/26 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal'e sunulmak üzere gönderdiği telgrafta Bekir Sami Bey'in düşüncelerini belirtmiştir. Bekir Sami Bey'in Nutuk'ta aynen yer alan telgrafındaki manda ile ilgili husus bugünkü dile çevrilerek aşağıya verilmiştir:

"Bağımsızlık, elbette istenir ve tercih edilir. Ancak, tam bağımsızlık istediğimiz takdirde, vatanın birçok parçalarına ayrı-

lacağı kesin ve şüphesizdir. Şu halde, iki üç iline içine alınmayan ibaret olacak bağımsızlığa, vatanımızın bütünlüğünü garanti altına alacak yabancı bir devletin himayesi (mandaterlik) elbette tercih edilir. Osmanlı ülkesinin tamamını içine alan meşruluğumuz ve dışarıdaki temsil hakkımız, eskiden olduğu gibi devam etmek şartıyla, belirli süre için Amerika mandasını istemeyi milletimiz için en yararlı bir çözüm şekli olarak kabul ediyorum. Bu konuda Amerika temsilcisiyle görüştim. Birkaç kişinin değil, bütün bir milletin sesini Amerika'ya duyurmak gerektiğini söyledi ve aşağıdaki şartlar çerçevesinde Wilson'a, Senato'ya ve Amerikan Kong-

resi'ne başvurulmasını teklif etti."

Yapılacak müracaatta aşağıdaki hususların belirtilmesi isteniyordu:

"a) Adil bir hükümetin kurulması,
b) Öğretim ve eğitimin yayılması ve genelleştirilmesi,
c) Din ve mezhep hürriyetinin sağlanması,
d) Gizli anlaşmaların kaldırılması,
e) Bütün Osmanlı ülkesini sınırları içine alacak şekilde, Amerikan Hükümeti'nin bizi kumandası altına almayı kabul etmesi.

Bundan başka kongremizin seçeceği bir heyeti, Amerika'ya bir zirhlü ile göndermeyi de temsilci üzerine almıştır."

Mustafa Kemal duraksamadan 5. Fırka Komutanı Arif Bey'e bir telgraf göndererek görüşlerini belirtti ve Bekir Sami Bey'e ulaştırılmasını istedi. Bu telgrafın can alıcı noktası aşağıya aynen alınmıştır:

"Memaliki Osmaniye'nin cümlesine şamil meşrutiyetimiz ve haricte hakkı temsilimiz baki kalmak şartıyla mandaterlik talebini en nafi bir şekil olarak kabul buyuruyorsunuz.

Ancak mümessilin dermeyan ettiğini bildirdiğiniz mevat ile bu şekil birbirine mütenakız görünüyor. Çünkü meşrutiyetimiz baki kalınca hükümet kuvvei teşriyenin itimadına mazhar ve murakabesine tâbi bir heyetten ibaret olur ki artık bu heyetin tesisinde Amerika'nın dahil tesiri olamaz.

Şu halde ya meşrutiyet bakidir, âdil bir hükümetin tesisini Amerika'dan talebe mahal yoktur veyahut adil bir hükümetin tesisini Amerika'dan talep edilince meşrutiyetin bekası lâfızdan ibaret kalır."

Mustafa Kemal'in çok etkili bir dille gönderdiği bu yanıtın bugünkü dile çevrilmesi de aşağıda verilmiştir: "Osmanlı ülkesinin tamamını içine alan meşruluğumuz ve dışarıdaki temsil edilme hakkımız eskiden olduğu gibi devam etmek şartıyla mandaterlik istemeyi en yararlı bir çözüm olarak kabul buyuruyorsunuz.

Ancak, temsilcinin ileri sürdüğünü bildirdiğiniz maddeler ile bu şekil birbiri ile çelişmiş görünüyor. Çünkü, meşruluğumuz eskiden olduğu gibi devam ettiği takdirde, yasama gücünün güvenine sahip ve denetimine tabi bir heyetten ibaret olur ki, artık bu heyetin kuruluşunda Amerika'nın müdahalesi ve etkisi olamaz. Bu durumda ya meşrutluk devam edecektir ve Amerika'dan adil bir hükümetin kurulmasını istemeye gerek yoktur. Yahutda, istendiğine göre, meşruluğun devamı sözden ibaret kalır."

İLK DÜŞÜNCELERİNİ YİNELEDİ

Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'in bu telgrafına yanıt vermek amacıyla yine Albay Arif Bey kanalıyla gönderdiği telgrafta ilk düşüncelerini yineledi. Bunun üzerine Mustafa Kemal'in, Erzurum'dan 1 Ağustos 1919'da -kişiyi özel olarak- Bekir Sami Bey'e telle verdiği yanıt çok önemlidir. Amerikan çıkarlarını sorgulayan bir dik duruştur. İşte Mustafa Kemal'in telgrafı:

AMERİKA'NIN HESABI?

"Bekir Sami Beyefendi'ye özel: Amerikan mandası hakkındaki son açıklamalarınızı öğrendik. Bu şartlara göre aslında korkulacak bir şey olmamak lazım. Bununla birlikte daha bir nokta hakkındaki yüksek görüşlerinizi de almak istiyorum. Lehimizde bu kadar elverişli şartlar ileri sürülmesine yatkin bulunacak olan Amerikan hükümeti, böyle bir mandaterliği kabul etmesine yani buna katılmasına karşılık, Amerika adına ne gibi yarar ve çıkarlar sağlamış olacaktır? Bununla kendi hesaplarına elde edecekleri sonuç nedir? Bu konudaki yüksek düşünce ve bilgilerinizle de bizi aydınlatmanızı acele bekleriz, efendim." Bekir Sami Bey Atatürk'ün bu yanıtına karşılık veremedi, ama Sivas Kongresi'nde kürsüde Amerikan mandasını savundu.

Ermenilere bir karış toprak bırakılamaz

12. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey de, Afyonkarahisar'dan 12 Ağustos 1919'da Erzurum'a gönderdiği telgrafta İstanbul'daki çeşitli partilerin birleşerek Amerikan heyetine verilerek üzere aldıkları kararları Mustafa Kemal'e bildirmektedir. Bu kararlara göre:

"1. Doğudaki Türk ve Kürt çoğunluğunun oturdukları toprakların bölünmemesi ve (Amerikan Cumhurbaşkanı) Wilson'ın (Uluslara kendi yazgılarını belirlemede özgürlük) konusundaki ilkelere Türkiye'nin yararlandırılması için Amerika'nın Milletler Cemiyeti'ne karşı güvence vermesi koşuluyla, Türkiye'nin doğu sınırlarında bir Ermenistan kurulması; 2) Bu amaçla Kürt ve Türklerle Amerika'nın yardım etmesi; 3) Erzincan ve Sivas yöresindeki Ermenilerin yeni Ermenistan sınırları içine gönderilmelerinin sağlanması; 4) Ermenistan hesabına toprak vermenin bağımsız bir Ermenistan'a değil, büyük ve uygar bir devletin güdümünde altında bulunacak bir Ermenistan'a olacağını bilinmesi; 5) Amerikan Komisyonu'ndan bir kişinin bu amaçla oralara gönderilmesi; 6) Bu işin yasal bir karara bağlanmasının Mebuslar Meclisi'ne bırakılması önerilecektir."

Mustafa Kemal'in yanıtı

Mustafa Kemal, 21 Ağustos 1919'da 12. Kolordu Komutanı'na verdiği yanıtta:

"İstanbul'daki çeşitli siyasal partilerin Amerikan Komisyonu'na verilmek üzere aldıkları kararların Erzurum'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsilciler Kurulu'nda büyük üzüntü ile karşılan-

dığı, Türk ve Kürtlerin çoğunlukta olduğu bu bölgeden bir karış toprağın bile Ermenilere bırakılmayacağı, Erzincan ve Sivas yöresinde yoğun bir Ermeni topluluğu bulunduğu kuruntusunun bilgisizlikten ileri geldiği, İstanbul'daki parti ve derneklerin, kendi yetkilerinin sınırlarını bilmeleri gerektiği belirtilerek, bu hususların olduğu gibi İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir."

Kesin bir dille geri çevirdi

Bu arada Mustafa Kemal, Erzurum'dan Ankara'da 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya da telgrafıyla bilgi veriyordu. Kara Vasıf Bey'in Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği bilgiye göre:

"Amerikan güdümü kabul edilirse öbür alçakları (yani İngiliz, Fransız ve İtalyanları) çıkarmak olanağı doğar ve yalnız Amerika-lularla karşılaşmışız, onlarla uğraşmak kolay olurmuş."

Mustafa Kemal 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa aracılığıyla İstanbul'da Kara Vasıf Bey'le gönderdiği 19.8.1919 tarihli telde:

"Sözü edilen Amerikan güdüm ve yardımının pek çok dikkatle incelenmesi ve ulusal amacımızla karşılaştırılması pek önemlidir. İstanbul'da çalışanların amacının, ulusal birliğin, yurdun bütünlüğünün, bağımsızlık ve egemenliğin sağlanması diye anlatıldığına ve gösterildiğine göre, Amerika'nın güdümü kabul edilince bu amaç, dokunulmaz olarak kalabilir mi?" diye sormaktadır. Ulusal onaya bağlanmamış olan kararların uluşça hiç bir zaman tanınmayacağı kesin bir dille bildirilmektedir.

Atatürk, Nutuk'ta bütün bu telgrafları aynen vermektedir.

Mustafa Kemal Atatürk kendisine yapılan Amerikan mandacılığı önerilerine sürekli karşı çıktı.

BEKİR SAMİ (1862 - 1933)

Bekir Sami, Mustafa Kemal ve Rusun Eşref.

Kuzey Kafkasya'da Şeyh Samil ayaklanmasına katılan, sonra da Osmanlı devleti hizmetine giren Musa Kunduk Paşa'nın oğludur. Galatasaray Lisesi ve Paris Siyasal Bilimler Okulu'nu bitirdi. Osmanlı yönetiminde Van, Trabzon, Bursa, Beyrut, Halep valiliklerinde bulundu. Erzurum Kongresi'nden sonra Amasya'ya gelerek Mustafa Kemal'e ülkenin dağılması için Amerikan mandasını önerdi. Sivas Kongresi'nde de Amerikan mandasından yana görüşler savundu. Ancak Kuva-yı Milliye'ye ilk katılan önemli bir kişi olarak Erzurum ve Sivas Kongresi'nde Temsil Heyeti üyeliğine seçildi.

Ankara'daki ilk Meclis'te bulundu ve Dışişleri Bakanlığı'na seçildi. İstanbul Harp Divanı'nca ölüm cezasına mahkûm edildi. TBMM'yi temsilen Moskova'ya, ardından Londra'ya gitti. Londra, Paris ve Roma'da bazı anlaşmalar imzaladı. TBMM bu anlaşmaları milli çıkarlara uygun bulmadı ve onaylamadı. TBMM ikinci dönem Tokat milletvekili seçildi. Terakkiperver kurucuları arasında yer aldı. İzmir suikastı davasında yargılandı ve aklandı. Bu olaydan sonra politik yaşamdan çekildi.

MUSTAFA KEMAL'İN ÖNERİLERE TEPKİSİ

'Bu oyuna gelmeyeceğiz'

Ali Fuat Paşa'nın şahsına gönderdiği 13 Ağustos 1919 tarihli telgrafta Atatürk şunları belirtiyor:

"Kara Vasıf Bey Amerikan mandası ile çok uğraşıyor. Anadolu'daki milletlerin gerçek duygularını anlatmaya muvaffak (başarı) olamıyor musunuz? Acaba yazdıklarımız ulaşmıyor mu?" diyordu. (U. Kocaturk, Kaynakçılık Atatürk Günlüğü, s. 101)

İşte Mustafa Kemal bu koşullarda Sivas Kongresi'ne gidiyordu. Kongreye gelecek olan Bekir Sami Bey, Kara Vasıf Bey, Hami Bey gibileri onu epeyce meşgul edeceklerdi.

Kansu, Erzurum'dan Sivas'a hareketten birkaç gün önce Mustafa Kemal'in şu sözleri söylediğini belirtir:

"İstanbul bir Amerikan mandasıdır tutturmuş gidiyor. Bu olmayacaktır. Türkiye istiklal bütünlüğüne sahip olacaktır. Bunu istemekte devam edeceğiz. Ben anladığıma göre, İstanbul'daki kişiler, bizi Amerika'da Wil-

son'a, Senato'ya müracaat ettirmede ve bütün Türk milleti namına istenen bir manda oyununa düşürmek istiyorlar. Bu oyuna gelmeyeceğiz."

Bu arada Mustafa Kemal, Kansu'ya aynen şunları söyledi:

"-Mazhar Müfit, sen her şeyi not alıyorsun.

Bütün bunları not et. Bir gün mukadder olur da hatıratını yazar ve yayınlarsan, millet, bu İstanbul paşaları, beyefendileri hazretlerinin ne kadar umutsuz olduklarını, bu tesirle ne fikir ve ne görüşlere saplanıp kaldıklarını okusun, anlasın!"

Kansu şöyle diyor: "Paşayı, hiçbir toplantıda, hiçbir gece konuşmasında bu kadar heyecanlı, bu derece asabi görmemişim." O, devam ediyordu:

"- Amerikan mandası diye çırpınanlar, düşman işgali altında bulunan sınırları ve zaafı ile bu millete ve bize inanmayanlardır. Eğer, bunlar Anadolu'nun ve Türk milletinin hakiki hissiyatını bilseler, bizim mesa-

imizin hedefini kavrayabilseler, Erzurum Kongresi'nin kararlarının nasıl bir vicdan milli ürünü olduğunu takdir edebilseler, bu sakim (hasta, yanlış) fikirlerinden dolayı hicap (utanma) duyarlar.

Bunlar, ümitsizlik ve bozgunluk içinde realitelerden uzak olarak yaşıyan ve ne yapacaklarını, ne yapacakta olduğunu bilmeyen insanlardır."

İşte Mustafa Kemal bu ruh haliyle Sivas'a gelmişti...

Sivas Kongresi öncesi, Sivas çarşısını dolaşan ve halkla temaslarda bulunan Kansu şu yarıya varıyor:

"Genellikle halk ne kadar sakim, şuurlu ve milli mücadele ruhuna bağlı ise, bilhassa İstanbul'dan gelen delegeler arasında 'manda' fikrinden dolayı daha şimdiden bir bozgun havası estigi seziliyor.

...Bunlar, adeta kurtuluşun ve her şeyin 'manda' ile temin edileceği fikrine iman etmiş halde görünüyor"

SÜRECEK